

פסחים פז

משה שווערד

1. ספר בניהו בן יהוידע על פסחים דף פזא

והנה הרב עיון יעקב ז"ל כתב נראה לי הפירוש לפי שישראל בעולם הזה הם כפופים לשני אדונים כדאיתא בברכות [ס"א ע"א] ועירובין פ"ב [י"ח ע"א], אוי לי מיצרי אוי לי מיצרי, ודומין לארוסה בבית אביה דקיימא לן אביה ובעלה מפירין נדריה, שיש עליה רשות בעלה ואביה, מה שאין כן לעתיד שיסיר ה' את לב האבן שהוא היצר הרע מקרבינו ולא יהיה עלינו רק רשות ה' אחד, אז היא ככלה בבית חמיה שאין עליה רק רשות בעלה עד כאן לשונו.

2. ספר נצח ישראל - פרק יא

הראיה השכלית אשר אמרנו, שמחייב מסדר השתלשלות הרבוי מן האחד. על זה העידה התורה הנאמנה שאמרה

(דברים יד, א) "בנים אתם לה' אלקיכם". ויש לך להבין בשם הנכבד הזה מה שנקראו ישראל "בנים" לה'. וזה כי אין ספק כי הנמצאים הם עלולים ומושפעים מן השם יתברך. ואין הנמצאים מתדמים יחד; רק כי יש מושפע מאמת עצמו, ויש שאינו כך, לפי רחוק הנמצאים ולפי קורבתם אליו יתברך. והנה ישראל אומה זאת מושפעים ממנו יתברך מאמת עצמו יתברך, ובדבר זה יותר יש להם צירוף והכור אל השם יתברך. **ועל זה מורה השם הנכבד הזה שנקראו "בנים", ונקראו בשם "בני בכורי" (שמות ד, כב). כי שם "בן" יאמר על שנמצא מאמת עצמו. ומצד שם הזה אין בזה עדיין הצירוף הגמור**

שהוא מיוחד, כי אפשר שיהיו ב' בנים לאחד, והצירוף אשר הוא לשנים אינו צירוף גמור מיוחד. ואף כי אין אומה עוד נקראת "בן" אל השם יתברך יותר מישראל, מכל מקום שם "בן" אינו כל כך הצירוף אליו, כיון שאפשר שיהיה לאחד שני בנים. **ולכך נקראו ישראל "בני בכורי", כי אי אפשר שיהיה לאחד שני בכורים. ומזה תבין כי אי אפשר שתהיה עוד אומה שנקראו "בנים", כי השם יתברך הוא אחד בעצמו (דברים ו, ד).**

ומאחר כי הבן הוא מן אמת עצמו, אשר אמת עצמו הוא אחד, ולכך בנו גם כן הוא אחד. וזה מבואר ממה שאמרנו

במדרש כי השם יתברך מעיד על ישראל שהם אחד. ופירוש זה, כי מאחר כי ישראל הם מן אמת עצמו יתברך, והוא יתברך אחד, וכך אשר מושפע מאתו יתברך הוא אחד. אבל שאר אומות, שאף שהם מושפעים מן השם יתברך, מכל מקום אינם מושפעים מאמת עצמו, רק ישראל מושפעים מאמת עצמו... אבל כיון שהם נקראים "בני בכורי", והבכור הוא אחד, מורה שיש כאן חבור גמור, לפי שהם מושפעים מאמת עצמו. **ולחבור הזה אי אפשר שיהיה לו פירוד כלל, וכי יש שנוי**

לאמת עצמו. והכל נרמז בשם הנכבד הזה שנקראו "בנים". והדברים האלו גדולים מאוד מאוד:

ובפרק קמא דקידושין (לו.), "בנים אתם לה' אלקיכם" (דברים יד, א), רבי יהודה אמר, בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים. רבי מאיר אומר, בין כך וכך קרויים בנים, שנאמר (ירמיה ד, כב) "בנים סכלים". ואומר (דברים לב, כ) "בנים לא אמן בהם". ואומר (ישעיה א, ד) "זרע מרעים בנים משחיתים". ואומר (הושע ב, א) "והיה במקום אשר יאמר לא עמי יאמר להם בני א-ל-חי". מאי ואומר, וכי תימא "בנים סכלים" הוא דמקרי "בנים". "בנים לא אמן בהם" לא נקראו "בנים", תלמוד לומר "בנים לא אמן". וכי תימא "בנים לא אמן בהם" הוא דמקרי, בנים פלחי לעבודה זרה לא מקרי "בנים", תלמוד לומר "זרע מרעים בנים משחיתים". וכי תימא בני מעלי לא מקרי, תלמוד לומר "והיה במקום אשר יאמר לא עמי אתם יאמר בני א-ל-חי", עד כאן:

בארו בזה כי לדעת רבי יהודה כיון שבשם "בנים" הצירוף היותר שיש לישראל אל אביהם שבשמים, אם אין עושים מעשה בנים אין ראויים הם לשם הזה, שכבר בטל השם הנכבד הזה. ולדעת רבי מאיר אינו כך, כי שם "בן" נאמר על שהוא יתברך אב ועלה לישראל, ואם ישראל סרו ופרשו מן אביהם - זהו מצד העלול עצמו, אבל מה שהוא יתברך עלה להם - לדבר זה אין הסרה כלל, כי אין הסרה שלהם רק מצד העלול עצמו, ולא מצד העלה. לכך בכל ענין נקראו "בנים":

וקאמר רבי מאיר, לא זה בלבד שנקראו "בנים" כאשר הם סכלים, ופירוש "סכלים" כאשר הם נעדרים החכמה אשר ראוי שיהיה להם, ובשביל העדר קנין החכמה אין ראוי שיתבטל מהם שם "בנים". כי כאשר הם חוטאים בשגגה, שלא יבינו בשביל העדר החכמה, לא יסולק שם "בנים". אבל אינם פושעים שיהיו מזידים יודעים את רבונם ועם כל זה חוטאים. ועל זה אמר כי עוד יותר מזה, שגם כאשר הם פושעים במזיד נקראים אל השם יתברך "בנים", שנאמר "בנים לא אמן". הרי אף שהאב הוא מוכיח ומלמד ומזהיר את בניו, ויודעים הבנים את אביהם, ועם זה אין אמן בהם, מכל מקום שם "בנים" עליהם. ולא זה בלבד, אלא אף אם דביקים לגמרי בעבודה זרה, ויוצאים במעשיהם מן הקב"ה להיות דביקים באלהי נכר, ובדבר זה היה ראוי לומר שיתבטל שם "בנים" אשר הם מצטרפים אל השם יתברך כמו צירוף הבן אל אביו, ועל זה אמר שגם בענין זה נקראו "בנים" אל השם יתברך. **וכל זה מפני כי אין שייך בטול לענין זה אשר נקראו ישראל "בנים", כי שם "בנים" מצד אשר השם יתברך הוא עלה להם, כמו האב שהוא עלה אל הבן, והוא מצד עצמו של האב, ודבר זה אין שינוי לו בכל חטא אשר יעשו, תהיה החטא מה שהוא, שכל חטא שהוא הסרה מן השם יתברך - הכל הוא מצד העלול. אבל מצד כי הוא יתברך עלה להם, דבר זה הוא מצד אמיתת עצמו:**

ומפני כי עדיין יש לומר, כי אף אם ישראל הם בנים של הסבה הראשונה, הם דבר חסר כאשר הם חוטאים, ועל זה אמר כי נקראו 'בני מעלי', כדכתיב (הושע ב, א) "במקום אשר יאמר לא עמי אתם יאמר בני א-ל-חי אתם". ודבר זה, שרובה לומר שהם בנים באין חסרון. כי החסרון גם כן הוא מצד ישראל, שהם העלול, מצד הזה הוא החטא. אבל השם יתברך, שהוא העילה, ברא ישראל בלא חטא, כי הדבר שהוא מצד העלול יש הסרה, כי יסיר לב האבן מעל לבם, מאחר שאין זה רק מצד העלול, ולכך נקראו ישראל 'בני מעלי'. **כי מצד שנבראו מן העלה הם בתכלית הטוב, ואם הלכו אחר יצרם - אין זה מצד עצמם, רק הוא דבר מקרה, כמו שיתבאר בפרק שאחר זה. מכל מקום כיון שהם טובים מצד עצמם, שכך נבראו מן השם יתברך בשלמות, בשביל זה נקראו 'בני מעלי'. ותחלת בריאתם היה בטוב ובשלמות, רק כי אחר כך מצד עצמם נעשו רעים. ואל דבר זה יש סלוק והסרה מן החטא, כי ישובו מדרכם. ודבר שהוא על ענין שתחלתו טוב וסופו טוב, אף על גב שבאמצע אינו טוב נחשב כאלו היה טוב מראשיתו עד הסוף. לכך אמרו ז"ל (ב"ב קפת). לענין פקח ונתחרש וחזר ונתפקח דהוי כאילו היה פקח מראש ועד סוף...**

ובמסכת פסחים בפרק האשה (פז). אמר הקב"ה להושע, חטאו ישראל. היה לו לומר, בניך בני בחוניך, בני אברהם יצחק ויעקב, גלגל עליהם רחמים. לא די שלא אמר כך, אלא אמר, רבונו של עולם, כל העולם שלך, העבירים באומה אחרת כו'. עד "ויאמר ה' אל הושע קח לך אשת זנונים וילדי זנונים וכו'" (הושע א, ב), עד אחד מד' קנינים שקניתי בעולמי; תורה קנין אחד, דכתיב (משלי ח, כב) "ה' קנני ראשית דרכו". שמים וארץ קנין אחד, דכתיב (בראשית יד, יט) "קונה שמים וארץ". ישראל קנין אחד, דכתיב (שמות טו, טז) "עם זו קניתי וכו'". בית המקדש קנין אחד, דכתיב (ר' תהלים עח, נד) "הר זה קנתה ימינך", עד כאן:

ביאור ענין זה, כי הושע, כאשר חטאו ישראל, אף על גב שידע הושע שאי אפשר שיהיה נפרד הדבקות מן ישראל, מכל מקום לפי שהיה שונא החטא, עד שהיה חפץ בפירוד ובסילוק הדבקות הזו, כל כך היה הושע הנביא שונא החטא, והיה משתוקק הושע אל הפירוד בשביל חטאם. ולכך אמר 'העבירים באומה אחרת', כלומר שראוי להעבירם אותם באומה אחרת - אם הוא אפשר. ולפיכך אמר (הושע א, ב) "קח לך אשת זנונים וילדי זנונים", והראה לו כי מצד שהם בנים למקום אין להעביר אותם, ואי אפשר להעביר ולהחליף ענין זה. כי אין דבר יותר מצטרף ומתקשר כמו צירוף וקישור האב אל הבן. וכאשר אמר הושע שלא ירצה לגרש את האשה בעבור הבן, אף כי אפשר שאינו בנו בודאי, כי זונה היא, ואם כן איך אפשר לסלק ישראל שהם בנים למקום מצד עצמם. ועוד, כי הם בני אברהם יצחק ויעקב שנבחנו למקום, שאילו לא נבחנו יש לו לומר אף על גב שנראה בהם הטוב, לא היה הטוב בהם באמת, ועל ידי נסיון והבחנה נגלה הדבר מה הוא. כי אפשר כי נראה דבר אחד טוב, ואינו טוב באמת. אבל האבות נבחנו, ומפני שנבחנו הם טוב באמת, ודבר שהוא טוב באמת אין בו שינוי כלל. ובשביל זה גלה השם יתברך להושע שאי אפשר להעביר אותם באומה אחרת, מצד שהם בנים אל השם יתברך:

ואמר עוד כי ישראל הם אחד מארבעה קנינים שקנה הקב"ה בעולמו. ורצה בזה, כי כשם שישראל נקראו "בנים" מצד כי הם נמצאו מאתו יתברך, כמו שהתבאר למעלה (ראש הפרק), כך הם קנינו. רוצה לומר שהם שלו לגמרי, ודבר זה גם כן קשור וצירוף גמור. וזה כי יש דבר שהיה נמצא מאחד, ואינו קנינו להיות ברשותו. ויש דבר שהוא קנין של אדם, והוא ברשותו, אבל אינו נמצא מאתו. כי הבן הוא נמצא מן האב, ואינו קנינו. והעבד הוא קנין של האדון, והוא ברשותו לגמרי, ואינו נמצא מאתו. וכבר בארנו דבר זה למעלה (פ"ב ד"ה ולפיכך) שעל זה אמר הכתוב (דברים לב, ו) "הלא הוא אביך קניך וגו'":

ומה שאלו ד' דברים דוק נקראו 'קנינו', נתבאר במקום אחר, כי שאר דברים, אף על גב שהם שלו, כי גם הים שלו, כדכתיב (תהלים צה, ה) "אשר לו הים", ואין זה קנין, מפני שאין הים מצד עצמו לבד שלו, רק עם דבר אחר, כדכתיב (שם) "ויבשת ידיו יצרו", ולא נקרא דבר זה קנין, כיון שאינו שלו מצד עצמו בלבד. וכן היבשה גם כן אינו שלו מצד שהוא יבשה בלבד, רק היבשה והים ביחד הם שלו, ואין זה קנין וצירוף גמור כאשר אינו צירוף מיוחד, כמו שהתבאר למעלה, כי הצירוף שאינו מיוחד אינו צירוף גמור. וכן הכסף הוא של הקב"ה, שנאמר (חגי ב, ח) "לי הכסף", אבל אין הכסף מצד שהוא כסף הוא שלו, שהרי נאמר גם כן (שם) "ולוי הזהב", וכן כל הדברים. **אמנם אלו ד' דברים הם אחד, ואינו שיתוף להם עם זולתם, ואם כן הם שלו מצד עצמן בלבד, וזה נקרא 'קנין גמור'. כי התורה היא של הקב"ה, ואין דבר מושגף עמה, ולפיכך היא קנין להקב"ה, נקנה לו לגמרי. וכן השמים וארץ, לא תמצא דבר עם שמים וארץ. ואל יקשה לך כי גם שמים וארץ מחולקים, אין זה קושיא, כי שמים וארץ הם כמו דבר אחד, כי הם מתחברים יחד, ודבר זה אין כאן מקומו, והוא מבואר. וכן בית המקדש שהוא יחיד, שאין עוד אחד, לכך הוא קנינו של הקב"ה. וכן ישראל הם עם אחד, הם קנינו של הקב"ה. והרי הדבר מבואר, כי 'קנין' נקרא דבר שהוא שלו קניו לו לגמרי מצד עצמו, במה שהוא מיוחד אליו. **ומפני זה אלו ארבעה דברים הם קנינים לו לגמרי, אחר שמצד עצמם הם אל השם יתברך...****

וכבר הרחבנו הביאור בכמה מקומות, שכאשר יעמוד האדם על הדברים ההם יקנה בהם הבנה שלימה אמיתית בענין הזה, שהדבר הזה מחוייב ומוכרח להיות החבור הקדוש נצחי. ומכל מקום למעלה ענין הנכבד הזה יש להאריך בזה, כי בדבר זה יודע מעלת ישראל, ויתבאר לך כי לא עזב השם יתברך את ישראל בגלותם. וכאשר מצאנו כי הדברים הטבעיים אשר הם בעולם כולם יש להם קיום, לא ישתנו. ולא יצויר שיהיה לדבר שהוא יותר במעלה מן הטבע, ובתלי נכנס תחת הטבע, כמו שהוא דבקות ישראל בו יתברך, אשר הדבקות הזה בלתי טבעי. ואם באולי יאמר שמצאנו שהדבקות הזה היה לו תוספת וחסרון לפי המעשים, וכך אפשר שיוסר הדבקות לגמרי. בודאי דבר זה אפשר לומר אצל נח ואדם, שלפי שלא היה הדבקות רק פרטי לנח בלבד, כאשר ישתנו הפרטים - ישתנה הדבקות גם כן. אבל האבות שלא היה הבטחתם פרטי, רק כללי, "לך ולזרעך אתן את הארץ" (ר' בראשית כו, ג), ודבר זה נקרא דבקות כללי, דהיינו כלל האומה, ואין שנוי בכללי, רק השנוי הוא בפרט. ולפיכך אף על גב שיתוסף ויגרע הדבקות לפי המקבלים, מכל מקום נמצא עצם הדבקות הכללי עומד. לכך דבקות הזה אין לו שנוי אף בגלות, כי לא שייך השתנות על ידי חטא - כי אם שיגיע לפרטים השנינו, אבל לא יגיע שנוי לכללים... **אמנם כל מחלוקת של אלו החכמים אם נקראו החוטאים עצמם "בנים", אבל בודאי על ישראל בכלל שם "בנים". כי כבר אמרנו לך כי החטא הוא לפרטיים בלבד, הם החוטאים, אבל שיוסר בשביל הפרט שם "בנים" מן כלל ישראל - דבר זה אי אפשר, כאשר תבין כי השם הזה מפני כי השם יתברך עלה לישראל, כמו שאמרנו למעלה, ומצד העלה אין הסרה לזה כלל, רק מה שהוא מצד העלול עצמו:**

ובמסכת פסחים בפרק האשה (פז.) אמר הקב"ה להושע, חטאו ישראל. היה לו לומר, בניך בני בחוניך, בני אברהם יצחק ויעקב, גלגל עליהם רחמים. לא די שלא אמר כך, אלא אמר, רבוננו של עולם, כל העולם שלך, העבירים באומה אחרת כו'. עד "ויאמר ה' אל הושע קח לך אשת זנונים וילדי זנונים וכו'" (הושע א, ב), עד אחד מד' קנינים שקניתי בעולמי; תורה קנין אחד, דכתיב (משלי ח, כב) "ה' קנני ראשית דרכו". שמים וארץ קנין אחד, דכתיב (בראשית יד, יט) "קונה שמים וארץ". ישראל קנין אחד, דכתיב (שמות טו, טז) "עם זו קניתי וכו'". בית המקדש קנין אחד, דכתיב (ר' תהלים עח, נד) "הר זה קנתה ימינך", עד כאן:

ביאור ענין זה, כי הושע, כאשר חטאו ישראל, אף על גב שידע הושע שאי אפשר שיהיה נפרד הדבקות מן ישראל, מכל מקום לפי שהיה שונא החטא, עד שהיה חפץ בפירוד ובסילוק הדבקות הזו, כל כך היה הושע הנביא שונא החטא. והיה משתוקק הושע אל הפירוד בשביל חטאם. ולכך אמר 'העבירים באומה אחרת', כלומר שראוי להעבירם אותם באומה אחרת - אם הוא אפשר. ולפיכך אמר (הושע א, ב) "קח לך אשת זנונים וילדי זנונים", והראה לו כי מצד שהם בנים למקום אין להעביר אותם, ואי אפשר להעביר ולהחליף ענין זה. כי אין דבר יותר מצטרף ומתקשר כמו צירוף וקישור האב אל הבן. וכאשר אמר הושע שלא ירצה לגרש את האשה בעבור הבן, אף כי אפשר שאינו בנו בודאי, כי זונה היא, ואם כן איך אפשר לסלק ישראל שהם בנים למקום מצד עצמם. ועוד, כי הם בני אברהם יצחק ויעקב שנבחנו למקום, שאילו לא נבחנו יש לו לומר אף על גב שנראה בהם הטוב, לא היה הטוב בהם באמת, ועל ידי נסיון והבחנה נגלה הדבר מה הוא. כי אפשר כי נראה דבר אחד טוב, ואינו טוב באמת. אבל האבות נבחנו, ומפני שנבחנו הם טוב באמת, ודבר שהוא טוב באמת אין בו שינוי כלל. ובשביל זה גלה השם יתברך להושע שאי אפשר להעביר אותם באומה אחרת, מצד שהם בנים אל השם יתברך:

3. מהרש"א על פסחים דף פז/ב

ב' בנים...וא"ל רבש"ע יש לי בנים ממנה ואין יכול להוציאה ולגרשה מפני פגם בני שיאמרו שילדה בזנות ולכך מגרשה שיודע שאין אלו בניו והוא חשב דבניו הם כדאמרי' רוב בעילות הולכים אחר הבעל ושאל"ל הקב"ה ובניך זנונים הם ואין אתה יודע אם שלך הן כו' ר"ל שאין אתה יודע בודאי אם שלך הם דיש לחוש למיעוט בעילות מאחרים וק"ל:

4. ספר בניהו בן יהוידע על פסחים דף פז/ב

שם רבנו של עולם יש לי בנים ממנה. י"ל כיון דאמר לו בדול עצמך איך ישיב תשובה זו והלא הוא מוכרח לקיים גזרתו יתברך אף על פי שימות על ידי כך. ועוד לא א"ל לגרשה, אלא א"ל בדול רצונו לומר שיפרוש מביאה, ואיך אומר איני יכול לגרשה. ונראה לי בס"ד שלא בא לומר שאינו יכול לקיים גזרתו יתברך, כי ודאי אחר שאמר לו בדול כן יעשה, ורק בא לעשות התנצלות לעצמו על אשר לא עשה כן מדעתו קודם שאמר לו בדול, ובא לומר אל תאשימיני על אשר לא למדתי לפרוש ממנה כמשה רבינו ע"ה, יען כי משה רבינו ע"ה אשתו צדקת היתה ומן פרישותו ממנה לא יצא תקלה, אך זאת האשה היתה זונה ואם אפרוש ממנה בודאי תזנה תחתי, שנמצא היא אשת איש ומזנה, ואם הייתי מגרשה כדי שתהיה פנויה, איני יכול לעשות גירושין מפני שיש לי בנים ממנה, ולכן הוכרחתי בדבר זה שלא פרשתי ממנה, אבל עתה אחר שאמר לו השם יתברך בדול ודאי כן יעשה:

5. ספר בניהו בן יהוידע על פסחים דף פז/ב

שם שגזרתי עליהם שלשה גזרות בעבורך. הנה מדברים אלו מוכח דמה שאמר הושע הנביא ע"ה העבירם באומה אחרת, אינו רצונו לומר לאבדם, אלא רצונו לומר שיגלו לאומה אחרת דלכך גזר עליהם מכה דבריו ג' גזרות הנזכרות, שהם גולה, והשניה לא עמי, דכל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה, והשלישית לא רוחמה, כי בחוץ לארץ לא יקבלו השפע מידו יתברך אלא באמצעות השרים ויהיה לחם צר. ונראה לי בס"ד כי לבסוף הקללה נהפכה לברכה, כי מספר לא עמי נהפך למספר מבני א-ל חי, והיינו רצונו לומר מבני א-ל חי אתם:

6. מהרש"א על פסחים דף פז/ב

ג' גזירות כו'. והם מג' עולמות שיהיו גולים בעולם התחתון ולא רוחמה מן השמים שהוא עולם האמצעי ולא עמי אתם בעולם העליון דבעושיין רצונו של מקום הם נחלתו ועמו דבקים בו מלמעלה ואמר שבקש רחמים ובטל גזירה כו' לא שבטל הגזירה לגמרי דהא גזירת גלות נתקיימה בהן אח"כ אלא שבטל הגזירה לאותו דור כמפורש גבי ירבעם בן יואש ולא דבר ה' למחות את שם ישראל וגו' ויושיעם ביד ירבעם בן יואש ...

7. ספר בניהו בן יהוידע על פסחים דף פז/ב

שם אפילו דור שאביו יקלל וכו'. קשה אמאי תפס עון זה הנוגע לאביו ואמו ולא תפס עונות חמורות של עבודה זרה וגילוי עריות, דהא בימי הושע היה להם עבירות חמורות ועם כל זה למדנו דאל תלשן. ונראה לי בס"ד כי אין זכות להציל את ישראל מן הפרעוניות אלא רק בטענה זו דהם נקראים בנים גם בזמן שאין עושיין רצונו של מקום כסברת ר' מאיר ואב שמחל כבודו מחול, ולכן הושע אמר העבירם באומה אחרת אזיל בתר סברת רבי יהודה דסבירא ליה בזמן שאין עושיין רצונו של מקום אין קרויים בנים, ולכן באיזה טענה יהיו ניצולים אך השם יתברך תפס ההלכה כר' מאיר דסבירא ליה גם באין עושיין רצונו של מקום קרויים בנים ולכן אמר שהיה צריך לומר בני בחונך, וכן אמר לו הקב"ה להושע ישראל שהם בני בחונך. והנה יש סברא לומר אם ישראל חטאו בכבוד אב ואם, שהם דור שאביו יקלל, ואת אמו לא יברך, אין ראויים להנצל בטענה זו דאב שמחל, כיון שיש עליהם קטיגור מבזוי אב איך יהיה סניגור מדין אב, ולזה אמר אפילו דור שאביו קלל עם כל זה אל תלשן אלא למד זכות מדין אב ובנים:

8. דרשות הר"ן - הדרוש הראשון

וזה היה ענין דור הפלגה ועונשם, שהניחו אותנו המפרשים [בה] באפלה, עד שכמעט נגששה כעורים קיר, כי אלו האנשים מה עשו, מה פשעם ומה חטאתם אם רצו להיות כאיש אחד חברים, הלא היה ראוי להיות להם בזה שכר טוב [בעמלם]... נראה כי לא היה עונשם על מה שעשו כבר, אבל [על] מה שהיה אפשר שימשך ממעשיהם, והוא אמרו: הן עם אחד ושפה אחת לכלם וזה החלם לעשות ועתה לא יבצר מהם וגו', והנה פסוק זה מורה בפירושו כי לא היה העונש על מה שכבר עשו, אבל היה מדאגה מדבר שאפשר שיתחדש וכל אלה הדברים משימים המשכיל במבוכה וצריכים ביאור, וכל זה נמשך ונוסד על השורש שאמרנו, כי חברת הרשעים ואסיפתם דבר מזיק, הן בעת השתדלם בפעולת רעתם, או לא ישתדלו בה, כאשר חברת הטובים דבר מועיל, הן בעת השתדלותם, או בעת ינוחו, כאשר נרמז באמרו: גם אם ישכבו שנים והם להם:

וזה היה ענין דור הפלגה, כי אין ספק כי בעת ההיא היו כל בני העולם נוסדים על אמונות נפסדות, ואשר הסכימו כלם הוא ענין עבודה זרה, מלבד סגולות ואנשים מעטים אשר טעמו וראו אורו של עולם כי טוב, והם גם כן לא היה ספוק בידם לקרוא בני אדם לעבוד את ה' שכם אחד, מיראתם את העמים אשר היו בארצות מושלים עליהם, עד שהראשון שהתחיל זה, והוא אברהם, קרה לו מה שקרה עם נמרוד עד שהוצרך לעזוב ארצו וללכת אל ארץ אחרת, ואין ספק כי אותם הצדיקים אשר היו יחידים בדורות

ההם היה להם חלוק האומות והממשלות לטוב ולתועלת, כי כאשר תצר להם האומה באיזה מלכות, ישוטטו אל ארץ אחרת שיוכלו שם לעבוד הש"י כרצונם, כאשר קרה לנו בגלותנו היום, כי כאשר נתחדש שמד בארץ ישמעאל ינוסו פליטיהם אל ארץ אחרת, ומשם לישמעאל, וזה אצלנו מחיה מעט בעת צרותינו ועבודתנו:

ובעת ההיא היתה כל הארץ שפה אחת וגו', והסכימו להיות לעולם כלו ראש אחד מנהיג ומושל, ושלא יהיו נפוצים ונחלקים לממשלות, ולכן בחרו בקעה אשר מצאו להם רחבת ידים, שאין ספק שרוב בני אדם יבחרו להיותם קרובים כפי כחם אל ראש ממשלתם, ולזה גם כן הסכימו לבנות מגדל וראשו בשמים, כלומר, גבוה מופלג כפי האפשרות, כאשר בא בפסוק אחר עם זה בשוה: ערים גדולות ובצורות בשמים, כי כן היה ראוי למי שנבחר להיות מושל בעולם התחתון, שיהיה ארמונו ומגדלו גדול יתר מאד, עד שבראיית המגדל יתלבש כל רואהו פחד ומורא ושיהיה נראה מרחוק:

והנה אלו האנשים בעת ההיא לא חטאו בדבר לא במעשה ולא במחשבה. אלא הש"י [שהוא] צופה ומביט למרחוק, ירד למה שימשך מקבוץ האנשים הרעים ההם, והוא אמרו. וירד ה' לראות וגו', כלומר ירד והשגיח למה שימשך ממנו, ואם לעת עתה אין רע, אמנם הכנוס היה רע להם ורע לעולם. והוא, שכלם היו מסכימים על ע"ז. והבקעה ההיא גם כן אשר בחרו להם היא ארץ שנער, היה ראשה ומלכה נמרוד, שהיה ראש לעבודה זרה, עד שהציק לאברהם אבינו בחלקו עליה כמו שנודע, ולכן אמר: הן עם אחד וגו'. כלומר אם ימשך זה הנה כל העולם בהסכמה אחת, ואם לעת עתה אין במעשיהם נוק, זה החלם לעשות, אבל אם ימשך לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות בעת הראשון ולא יכלו עתה לא ימנע מהם, כי אין ספק שהדורות ההם כלם היו משתדלים לרומם ע"ז שלהם, ולהשכיח שמו של הקב"ה, ולא עלה בידם מפני חלוק הממשלות והארצות, כי היה לעובדי השם מפלט, מה שלא יהיה כן אם תמשך הסכמתם. כי כאשר ברח אברהם מפני נמרוד ללכת אל ארץ כנען, לוא היה נמרוד מושל בכל העולם אנה ילך מרוחו. וזהו אמרם בפסח שני אמר ליה ההוא מינאה אנו מעלינו מנייכו, דכתיב. כי ששה חדשים ישב שם יואב וכל ישראל עד הכרית כל זכר באדם, ואלו אתון יתביתו גבן ולא עבדינו לכו ולא מידי, אמר ליה היכי תעבדו, תכלינהו לכלהו ליתנהו גביכו, למאי דאיכא גביכו, קרו לכו מלכותא קטיעא, אמר גפא דרומי, בהא נחתינו ובהא סלקינו. הנה הורה, כי סבת השיב חמתם מהשחית אינו רק להיות ממשלתם בלתי כוללת, ולכן בהיות מחשבת הדור בעת ההיא, איננה לרעה, אבל כי ראה הש"י שימשך ממנה רע, לא ענשם, כי לא היו ראויים לעונש, אבל סכל עצתם ובלבל לשונם, כי גם בלבול הלשון והעלם קצתו אל קצתו תועלת בזה. כללו של דבר: ראה קבוץ הרשעים ההוא רע, בהיותם כלם מסכימים על תכונה אחת רעה, כי אי אפשר לכלל מקובץ מפרטים בעלי תכונה אחת רעה, שלא יהיה הכלל רע ממנו או כמוהו:

9. ספר בניהו בן יהוידע על פסחים דף פז/ב

שם כלום אדם זורע סאה אלא כדי להוציא ממנה כמה כורין. הנה הנמשל לא ימצא רבוי כל כך בגרים ממש. אך נראה לי בס"ד הכונה על ניצוצי הקדושה המעורבים בדומם צומח חי מדבר שהם נקראים גרים, ולזה אמר [הושע ב' כ"ה] וזרעתיה לי בארץ, דהמלכות מכונית בשם ארץ, וגם עוד מילוי ארץ עולה מספר דלת והמלכות נקראת דלת ושער, ולכך שם אדנ"י שהוא במלכות עולה במילואו תרע"א:

10. ספר אור גדליהו (מועדים עמ' 172)

ידוע כי ענין הגלות היא שבנ"י יהיו בין האומות ויעלו הניצוצין של קדושה בכל המדינות... אלימלך ונעמי הוצרכו לגלות מא"י, ואף שזה נחשב להם חטא, אבל תכלית הגלות שלהם היה לקבץ הניצוצי קדושה מבין עמון ומואב, ולהכניס לקדושה נשמות אלן, וכמו שמבואר בזוהר חדש שרות וערפה נתגיירו, אלא שהיה חסרון בהגירות שלהם, שנתגיירו מחמת אימת בעליהן או לשם אישות... אבל בועז שזרשו עליו חז"ל בו עוז, שיש בו העוז של התורה, לא הוצרך לילך לגלות לקבץ הקדושה, אלא ע"י כח התורה שלו היה ביכולתו להמשיך הקדושה אליו, ובכח הזה קיבץ הקדושה ממואב, ובנה מלכות בית דוד.

11. ספר בניהו בן יהוידע על פסחים דף פז/ב

ומ"ש מפני שקרוב לשונם ללשון תורה, פירש רש"י ז"ל ולא תשתכח תורה מהן מהרה. ונראה לי הכונה דתקנו לקרות הפרשה בציבור בכל שבת עם הפטרה כדי שלא תשתכח תורה מהמון העם, וזה תינה אם השומע מבין הדברים אז שומר אותם בלבבו, אבל אם אין מבין מאי אהניה ליה, ולזה הגלם לבלל שקרוב לשונם ללשון תורה שגם המון העם מבינים דברי התורה בפרשה ובנביאים ואז לא ישכחום:

12. מהרש"א על פסחים דף פז/ב

לבית אמן כו'. עיין פירש"י ובסוף פרשה נח כתב הרמב"ן דאברהם ובית אביו היה מולדתם בחרן אלא שהלך תרח עם בנו לאור כשדים והאריך ע"ש ומ"מ נקרא הכא אור כשדים לבית אמן ע"ש שאברהם נתגדל שם במעלתו באמונה כשהשליכוהו לכבשן אש וניצול ועי"ל שנקרא לבית אמן על שם שאדם הראשון עיקר גופו נברא מבבל כדאמרי' פרק אחד דיני ממונות ראשו מא"י וגופו מבבל וכו' ופירש"י שם דלכך היא עמוקה ודו"ק: